

V I S N Y K
OF THE LVIV
UNIVERSITY

**Philosophical
Political studies**

Issue 40

Scientific journal

Published since 2011

Ivan Franko
National University of Lviv

В І С Н И К
ЛЬВІВСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

**Філософсько-політологічні
студії**

Випуск 40

Збірник наукових праць

Видається з 2011 року

Львівський національний
університет імені Івана Франка

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

ЗАСНОВНИК: ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Включено до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
з філософських та політичних наук (спеціальності: 033 «Філософія», 052 «Політологія»)
відповідно до Наказу МОН України від 14.05.2020 № 627 (Додаток 2).

Друкується за ухвалою Вченої Ради
Львівського національного університету імені Івана Франка
№ 27/3 від 30.03.2022 р.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

Висвітлено актуальні проблеми методології політичної науки, проаналізовано стан розвитку політичної науки та сучасні теоретико-методологічні напрями дослідження політичних процесів та інститутів в Україні.

The current problems of the methodology of the Political Science were highlighted. The development of the Political Science and modern theoretical and methodological approaches of the research of political processes and institutions in Ukraine were analysed.

Редакційна колегія:

Андрущенко Т. В., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичної психології та соціально-правових технологій, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; Дорош Л. О., кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та міжнародних відносин, Національний університет «Львівська політехніка» (головний редактор); Батрименко О. В., доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Івасечко О. Я., кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та міжнародних відносин, Національний університет «Львівська політехніка»; Карівець І. В., доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії, Національний університет «Львівська політехніка»; Мельник В. В., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології, Горлівський інститут іноземних мов, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»; Неліпа Д. В., доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри державного управління, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Глухман Василь, доктор філософських наук, професор, Інститут етики і біоетики, Пряшівський університет (Словацька Республіка); Макарієв Пламен, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, Софійський університет Святого Климента Охридського (Болгарія); Прокоп М. В., кандидат політичних наук, доцент, інститут міжнародних відносин та публічної політики, факультет права та суспільних наук, Університет Яна Кохановського в Кельцах (Кельце, Польща); Шипунов Г. В., доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та історії політичної науки, Львівський національний університет імені Івана Франка (голова ред. ради).

Адреса редколегії: Editorial office address:

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, кім. 204,
79000, Львів, Україна,
тел.: (38) (032) 2394462

Ivan Franko National
University of Lviv,
Universytetska Str., 1, room 204,
79000, Lviv, Ukraine,
tel.: (38) (032) 2394462

Редактор Д. КАРПИН
Редактор (англ. анотацій) С. БЕКАР
Технічний редактор С. ВОЗНЯК
Комп'ютерний макет С. БЕКАР
Коректор Д. КАРПИН

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (048) 709 38 69,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідोцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.

Підписано до друку: 07.04.2022 р.
Формат 70x100/16
Ум. друк. арк. 18,2.
Тираж 100 прим. Зам. 0322/112

© Львівський національний
університет імені Івана Франка, 2022

ЗМІСТ

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

<i>Ніна Білокопитова, Карім Ель Гуессаб</i> СВІДОМІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН У ПОСТКАПІТАЛІСТИЧНОМУ СУСПІЛЬНОМУ БУТТІ.....	7
<i>Юрій Брагін, Тетяна Брагіна, Каріна Островська</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРИ В СТУДІЯХ К. ГІРЦА.....	15
<i>Руслан Васильченко, Олександр Данильченко</i> ОСВІТНІ ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	24
<i>Ганна Горохолінська</i> ВАРІАТИВНА РЕЛЕВАНТНІСТЬ У СЕМАНТИЧНІЙ ЗНАКОВОСТІ ОБРАЗУ КОНЕЙ НА ІКОНАХ РІЗДВА	30
<i>Віталія Готинян-Журавльова</i> ОСОБИСТІСНИЙ ЗРАЗОК ПЕВНОЇ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОЇ ЕПОХИ: ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ.....	41
<i>Лариса Діденко</i> МЕТАФІЗИКА: ВІД «УМОВНОГО КОНСТРУКТУ» ДО «ГАЛУЗІ ФІЛОСОФСЬКОГО ЗНАННЯ».....	48
<i>Ольга Добродум, Едуард Мартинюк, Олена Никитченко</i> РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19 ..	58
<i>Inna Sajtarly, Olena Ishchenko</i> LIBIDINAL BACKGROUND OF THE CURRENT SOCIAL CRISIS, OR SOME WORD ABOUT POSTMODERN ANTHROPOLOGY.....	65
<i>Олександр Кулик</i> МЕТОДОЛОГІЯ ЗАХИЩЕНИХ У США ДИСЕРТАЦІЙ З ФІЛОСОФІЇ.....	73
<i>Ганна Лебедєва</i> СЕМАНТИЧНІ ВИМІРИ ПОНЯТТЯ «ПРИРОДА» У ФІЛОСОФІЇ Р.В. ЕМЕРСОНА...	84
<i>Андрій Пальчик</i> «ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ» МЕТЬЮ ЛІПМАНА ТА ЇЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ У ПОЛЬЩІ.....	91
<i>Марія Сінельнікова</i> РЕСЕНТИМЕНТ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА РИСА НІЦШЕАНСЬКОЇ ЛЮДИНИ.....	100
<i>Ярослав Соболевський</i> НАТУРФІЛОСОФІЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ПРОСВІТНИКА КАДВАЛЛАДЕРА КОЛДЕНА.....	107
<i>Світлана Шевчук</i> ЦІННОСТІ ТА ЇХНЕ МІСЦЕ В ЕВОЛЮЦІЇ НАУКИ.....	112

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

<i>Світлана Бульбенюк</i> ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ДО ДИСКУРСУ ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ АВТОКРАТІЙ СУЧАСНОСТІ.....	118
<i>Андрій Гарбадин</i> КОНЦЕПЦІЯ ЛІБЕРТАРІАНСЬОГО ПАТЕРНАЛІЗМУ Р. ТАЛЕРА: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ.....	125
<i>Ольга Горулько</i> ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	131
<i>Ірина Дужа, Людмила Мельник, Лариса Самойленко</i> СТРАТЕГІЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ.....	139
<i>Юлія Завгородня</i> ПОЛІТИЧНЕ ПРОТИСТОЯННЯ В КІБЕРПРОСТОРИ: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ.....	148
<i>Олександр Крук, Світлана Киселиця, Тамара Мазур</i> СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У МЕШКАНЦІВ ПРИКОРДОННЯ.....	154
<i>Аліна Лясота</i> ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР ПАРИТЕТНОЇ ДЕМОКРАТІЇ.....	164
<i>Анна Метельська</i> ГЕНЕЗА ФОРМУВАННЯ ФЕНОМЕНУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА.....	171
<i>Олена Половко</i> ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ІЗРАЇЛЮ)	181
<i>Тетяна Рева</i> ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ ТА ГІБРИДНІ ВІЙНИ: СУТНІСТЬ ТА АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ	186
<i>Андрій Савчук</i> ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СЛОВАЦЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПІДГОТОВКИ ДИПЛОМАТИЧНИХ КАДРІВ НА ПОЧАТКУ 90-Х РР. ХХ СТ.....	192
<i>Ольга Теленко</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТАЙВАНЮ ЯК ДЕ-ФАКТО ДЕРЖАВИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	198
<i>Сергій Шаповалов</i> КОГЕРЕНТНІСТЬ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ГРОМАДЯН ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ ДО ПРОПАГАНДИ.....	205
<i>Геннадій Шипунов, Вікторія Швець</i> «НОВА ПОЛІТИКА» ЯК НАСЛІДОК ЦІННІСНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬСТВ: ОСОБЛИВОСТІ ВИНИКНЕННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ.....	215

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 321.72:316.46.058.4(062.534)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.40.15>

ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ДО ДИСКУРСУ ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ АВТОКРАТІЙ СУЧАСНОСТІ

Світлана Бульбенюк

*Київський університет ім. Б. Грінченка,
історико-філософський факультет, кафедра політології
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053, м. Київ, Україна*

Стаття пропонує відповіді на питання «Чим є сучасні автократії: черговим реваншем авторитаризму або проявом кризи демократії постмодерної доби?». Авторка обгрунтовує точку зору про те, що спокуси популізму і готовність пересічного виборця вірити у нічим не підкріплені обіцянки політиків-популістів, з одного боку, та слабкість частини демократичних урядів і політиків, що проявляється у поступках сучасним авторитарним режимам, з іншого боку, – це ключові відповіді на окреслене запитання. Окрема увага звертається на розгляд феномену інформаційних автократій (С. Гурієв і Д. Трейсман), які спираються більше на ефект діяльності лідера-популіста і маніпуляції громадською думкою, ніж на застосування репресій і терору. Це головна відмінність більшості новітніх автократій від класичних авторитарних режимів. Через висвітлення case study проаналізовано причини кризи сучасної демократії. Досліджено чотири моделі двосторонньої комунікації взаємовпливів державної влади та суспільства. Так, модель двосторонньої асиметричної комунікації має у своїй природі викривлену комунікаційну взаємодію, оскільки спрямована на виконання завдання влади навіювати необхідні для неї установки й утверджувати ці установки у масовій суспільній свідомості. Найтиповішою її формою є дезінформація. Друга модель – модель односторонньої комунікації, яка фактично перетворюється у монолог влади. Формами її реалізації найчастіше є пропаганда й агітація. Псевдокомунікаційна модель, у свою чергу, виражається у своєрідній «глухоті» обох сторін взаємодії – влади і суспільства, що повністю спотворює обмін інформацією. Сутність четвертої – квазікомунікаційної – моделі полягає у відсутності прагнення до встановлення комунікації, коли спостерігається суто формальний підхід до необхідності налагодження комунікаційної взаємодії з обох сторін.

Ключові слова: авторитаризм, автократія, демократія, демократичний транзит, постправда, популізм, політична комунікація.

Постановка проблеми. Окреслюючи обриси стратегічних векторів політичного розвитку світу, не можна оминати увагою автократичні реванші, які розгортаються останні двадцять років. Безперечно, хвиля демократизації, яка розпочалася наприкінці 1980-х років, мала величезний вплив на цивілізаційний розвиток людства на початку XXI століття. Втім стверджувати, що хода демократій у поставторитарних і посттоталітарних країнах була і є лінійною, успішною та тяглою було б перебільшенням. Авторитарні та гібридні режими залишаються у більшості на політичній мапі сучасного світу. У частині регіонів слушно вести мову про автократичні реванші й авторитарні відкати. Чому так сталося? Якими є особливості і перспективи новітніх автократій? Чи в змозі ці режими конкурувати з демократіями, у тому числі – з найбільш розвинутими з них? Чи формують авторитарні режими сучасності історичний, національний та політико-правовий континуїтет? На переконання авторки, пошук відповідей на окреслені запитання має спиратися на

міждисциплінарні дослідження, охоплюючи фокусом уваги в обов'язковому порядку не тільки академічні тексти й наукову аналітику, але й погляди і праці публіцистичного, експертно-прикладного спрямування.

У політичній науці останніх десятиліть сформувався і розвивається дискурс навколо питань про природу авторитарних реваншів у сучасному світі. Авторитарні реванші – це ренесанс автократій або прояв кризи демократій? На переконання авторки, універсальної відповіді на означене питання немає. Слушно вести мову про конкретні кейси автократій і авторитарних ренесансів на прикладі тих чи інших країн та/або регіонів світу. До того ж, необхідно зосередитись на питаннях змісту впливів з боку державної влади та її носіїв на суспільство, зокрема, спираючись на моделі типових комунікаційних практик ведення і забезпечення такого впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безперечно, дослідження модернізаційних і трансформаційних процесів, які розгортаються в останні десятиліття у світі загалом та в окремих країнах і регіонах, є одним з центральних дискурсів сучасної політичної науки. Розгляд особливостей політичного розвитку країн перехідного типу; країн, які демократизуються; країн з гібридним типом політичного режиму є вагомим частинкою цього дискурсу. Втім, варто звернути окрему увагу на праці, в яких висвітлюється проблематика повернення частини країн світу до авторитарних режимів, адже, на наше переконання, становлення сучасних автократій – це також частина новітніх трансформаційних процесів, які не можна оминати. Тому основою джерельної бази представленої розвідки й її відправною точкою стали праці класиків політичної науки – Ф. Фукуями [1] та Р. Дарендорфа [2], де обґрунтовується безперечність перспективності демократичного вектору розвитку (Ф. Фукуяма), з одного боку, та аналізуються загрози відродження автократій всупереч демократичним трендам (Р. Дарендорф), іншого. Необхідними для розуміння природи і сутності новітніх демократій є дослідження останніх років, представлені як аналітиками-публіцистами [3; 4; 5], так й академічними дослідниками – праці С. Гурієва та Д. Трейсмана [6], Б. Мад'яра та Б. Мадловича [7], О. Фісуна [8], І. Осветимської [9].

Метою представленої статті є з'ясування природи поширення, умов функціонування і чинників популярності сучасних автократій.

Виклад основного матеріалу. Про помилковість надто оптимістичного погляду на політичне майбутнє світу у душі «*The End of History and the Last Man*» («Кінець історії та остання людина») Ф. Фукуями, де славетний американський політичний мислитель стверджував, що ліберальній демократії немає альтернатив у сучасному світі та майбутньому [1], почали вести мову відразу по виході легендарної книги. Новітня політична історія останніх двох десятиліть тільки підтвердила помилковість віри у тріумф демократії.

Одним з перших про реванш автократій як політичний тренд, що формується, почав писати видатний англо-німецький інтелектуал і громадський діяч Р. Дарендорф. Окреслений тренд відродження популярності автократій він схарактеризував на початку 2000-х років як «авторитаризм, який підкрадається»: «На багатьох великих і маленьких шляхах до нас підкрадається авторитаризм, який у своїх проявах не тотожний з тоталітарними ексцесами ХХ століття, але серйозно шкодить конституції свободи» [2, s. 214]. Авторка вважає за потрібне зауважити, що, на жаль, погляд Р. Дарендорфа на майбутнє авторитаризму у ХХІ столітті виявився доволі оптимістичним, бо останнє десятиліття продемонструвало принаймні кілька case study повернення до практик, подібних тоталітарним практикам минулого століття.

Чому так сталося? Чому демократизація не стала мейнстрімом політичного життя у перші два десятиліття ХХІ століття? Безперечно, однієї, універсальної відповіді

немає. Однак певні тенденції варто відстежити. Одна з ключових з них, на наше переконання, – це готовність західних демократичних урядів і конкретних політичних лідерів йти на поступки, а іноді і на пряму колаборацію з найганебнішими автократіями сучасності. «Авторитарні режими не ізольовані один від одного, та їхня взаємна підтримка – істотний фактор міжнародних відносин. Часто доводиться чути, що з диктатурами доводиться співробітничати – до прикладу, у царині ядерного нерозповсюдження. А де ж, дозвольте поцікавитися, результати цього співробітництва?», – запитував багато у чому риторично ще у 2009 році співробітник Фонду Карнегі Р. Каган [3].

До того ж, оскільки загальний рівень політичної освіченості і політичної культури пересічного громадянина у більшості держав світу не є надто високим, то суспільними запитами на компетентних й ефективних політиків доволі легко маніпулювати. Тому багато сучасних лідерів-автократів легко маніпулюють подібними очікуваннями населення, створюючи ілюзію ефективного державного управління та фахового очільника держави. Прикладом, феномен сучасних інформаційних автократій (*Informational Autocracy*) багато в чому базується на створенні названого ефекту.

С. Гурієв та Д. Трейсман – автори теорії інформаційної автократії називають її однією з найбільш поширених і найбільш перспективних моделей сучасних авторитарних і гібридних режимів. До ознак інформаційної автократії належать: відмова від репресій та терору, натомість ставка робиться на репрезентацію своєї влади як найбільш компетентної, а також на кооптацію найбільш інформованих верств населення. Інформаційна складова, поряд з персональною. Стає основою цієї моделі автократії, тому що інформатизація пронизує усі складові державної системи – від силових органів (поліція, армія, спецслужби) до залучення (колаборації) найкращих представників інформаційної еліти і «лідерів думок» [6]. Отже, інформаційна автократія може взагалі не вдаватися до насильства з метою підтримки лояльності правлячому режимові, маючи гнучкіші і значно м'якші засоби впливу.

Відтак, за даними *Freedom House* у 2020 р. у 73 країнах світу ситуація з правами і свободами людини погіршилася, порівнюючи з попереднім роком, Тільки у 28 країнах така ситуація покращилася. Аналітики *Freedom House* пропонують розглянути показник «democracy gap» – «демократичний розрив», який 2020 року склав 45 пунктів не на користь демократії. Цей розрив став рекордним за всю історію досліджень, адже у 2019 році він становив 27 пунктів. Показово, що серед країн, де спостерігаються «демократичні розриви» є не лише автократії або гібридні правління, але й демократичні врядування. Скажімо, «індекс свободи» у США за останні 10 років знизився з 94 до 83 пунктів. 100 пунктів в «індексі свободи» отримали Фінляндія та Норвегія, Україна – 60, Росія – 20, Білорусь – 11 [4].

Відповідно до досліджень *V-Dem institute* [5], сучасна демократія перебуває під загрозою з кількох причин.

Перша – послаблення принципу верховенства права [5]. Прикладами можуть бути і кейси Росії (патрональна автократія), і кейси Польща та Угорщини (патрональні демократії як гібридні режими) – класифікація угорських дослідників Б. Мад'яра та Б. Мадловича (B. Magyar & B. Madlovics). Науковці дійшли висновку: у посткомуністичних країнах так і не відбулося закріплення принципу верховенства права через домінування «stubborn structures», що пронизують суспільство, – «жорстких» або дослівно «упертих структур», наслідком чого вже є корупція, поширення авторитарних практик, патрон-клієнтальні відносини [7].

Слушно зауважити, що домінування «stubborn structures» у посткомуністичних країнах частина аналітиків й експертів пов'язують також з практиками неопатримоніалізму/неофеодалізму [8; 10]. Отже, автократичні інтенції у цієї групи держав перехідного типу фактично закладені у засади національного державно-суспільного устрою.

Друга причина, що утворює загрозу сучасним демократіям на думку дослідників *V-Dem institute*, – це обмеження свободи слова [5]. Показово, що обмеження свободи слова в останні роки фіксуються по всьому світові: і у США, і у Північній Кореї, і у відносно демократичній Україні, і у Китаї та Росії, де авторитарні режими стають ще жорсткішими. А дискурс постправди останніми роками є одним з центральних соціогуманітарних дискурсів. Особлива увага до феномену постправди пов'язана з діяльністю сучасних автократій та автократів-популістів. Авторка назвала б дві «реперні точки» дискурсу постправди. По-перше, постправда як ефективний інструментарій війни, у тому числі гібридної (*Г. Поченцов*) [11]. По-друге, перемога Д. Трампа на президентських виборах 2016 року і феномен трампізму у світовій політиці (*К. Вілбер*) [12].

Постправада, на наше переконання, є дієвим інструментом обмеження свободи слова у цифровому світі, яким найактивніше користуються сучасні автократії. Власне, варто накреслити логічну послідовність: якщо сучасні автократії є симулякром демократій, то постправада стає симулякром правди.

Як бачимо, нині демократія переживає чергову (не першу та, безперечно, не останню!) кризу. Водночас спостерігається своєрідний ренесанс автократій – модифікованих, осучаснених, «з людським обличчям» та цифровізованих. Причинами відступу від демократії О. Ткач називає: популізм як політичну позицію та стиль риторики (через незадоволення традиційною політикою), економічну нерівність і соціальне невдоволення, персоналізм, вплив пандемії COVID-19 на політику [13, с. 176]. На думку авторки, слушно розглянути названі О. Ткачем причини крізь призму комунікативних практик взаємодії влади і суспільства.

Якщо ми розглядаємо демократичні політичні системи, ми можемо проаналізувати різного роду моделі *двосторонньої комунікації взаємовпливів державної влади та суспільства*. Якщо ми висвітлюємо певні аспекти комунікаційних практик впливів державної влади на суспільство за умов функціонування сучасних автократій, ми акцентуємо увагу на односторонньому характері таких комунікаційних моделей. Втім, оскільки і самі автократії не є уніфікованими, то й моделі комунікацій у них є доволі різноманітні. Російська дослідниця І. Осветимська називає спільну рису для усіх цих моделей – «деформацію комунікації» [9, с. 301]. Науковиця визначає такі варіанти моделі деформації комунікації між державною владою та суспільством.

Перша – модель двосторонньої асиметричної комунікації. Влада у взаємодії із суспільством намагається радше впливати на нього, а суспільство стає об'єктом навіювань з боку влади з метою насадження вигідних владі установок. Зазвичай ми можемо розглядати таку комунікацію як дезінформацію. Відповідно, і взаємодія влади та суспільства є асиметричною. Другою є модель односторонньої комунікації, яка фактично перетворюється у монолог влади. Прикладами односторонньої комунікації є і політична реклама, і пропаганда, й агітація. Головною відмінністю цієї моделі є швидкий ефект, однак він настільки короткотривалий, наскільки швидкий [9, с. 302].

Як вважають автори, показовими прикладами реалізації названих двох моделей є кейси реагування на виклики пандемії *Covid-19* в авторитарних державах. П. Ковтанюк – співзасновник Українського центру охорони здоров'я (УНС) – зазначає, що у таких державах внаслідок відсутності вільного потоку інформації, освячена державою інформація має низьку якість і викликає недовіру з боку громадян, «тому чутки та приватні повідомлення є поширеним джерелом інформації». П. Ковтанюк наводить приклади Туреччини, Росії, Біларусі, Ірану та Китаю. Так, на початку розгортання пандемії – взимку 2019/2020 років у Китаї на карантині перебувало близько 760 мільйонів чоловік за умов замовчування та приховування з боку

офіційної влади об'єктивної інформації. «Початок пандемії найбільш імовірно був викликаний вкрай пізньою реакцією, замовчуванням та тиском на людей, які поширювали інформацію про вірус», – робить висновок вітчизняний дослідник [14]. «У грудні 2020 р. журналіста Чжана (Zhang Zhan) засудили до чотирьох років позбавлення волі за повідомлення про Ухань як початковий епіцентр збудника коронавірусу», – наводить промовистий приклад спотворення комунікації між владою та суспільством у Китаї на початку пандемії Ткач [13, с. 178].

Цікавим є кейс Ірану реагування на виклики Covid-19 на рівні комунікації влада-суспільство. Пандемії в Ірані наклалася на складну політичну і соціально-економічну ситуацію: розгортання потужних американських санкцій, масові громадянські протести, вибори. За цих умов іранська влада взяла курс на ігнорування пандемії, на применшення загрози для населення, а згодом – на залякування та погрозах пересічним громадянам і лікарям за поширення інформації про реальний стан справ. П. Ковтанюк зазначає: «Приклад Ірану – це те, як авторитарна країна з параноїдальними настроями лідерів та з обмеженими ресурсами намагається подолати спалах» [14].

І. Осветимська виділяє третю та четверту моделі – псевдокомунікації і квазікомунікації. Псевдокомунікаційна модель, за визначенням дослідниці та спираючись на розвідку В. Гостеніної і С. Шиліної, є невдалою спробою налагодження діалогу, яка не мала наслідком адекватні інтерпретації комунікативних інтенцій внаслідок своєї «глухоти» [15, с. 302; 3]. Отже, сенс, який закладався і передбачався комунікатором, сприймається максимально викривлено реципієнтом комунікаційної взаємодії.

Модель квазікомунікації, у свою чергу, позначена як ситуація відсутності обміну інформацією між сторонами комунікаційної взаємодії та відсутності прагнення до такого обміну [19, с. 303]. Іншими словами, квазікомунікаційна модель є віддзеркаленням суто формального підходу до необхідності налагодження комунікаційної взаємодії між державною владою та суспільством.

Висновки. Сучасні автократії мають особливі характеристики й ознаки у порівнянні з класичними авторитарними режимами. Вони є (чи принаймні прагнуть здаватися) більш гуманними і відкритими до змін, зазвичай не вдаючись до прямого терору і репресій. У новітніх автократіях періодично відбуваються вибори на основі обмеженого плюралізму, а ЗМІ частіше є фінансово ангажованими владою, аніж насильно цензурованими. Авторитарні лідери сучасності мають риси лідерів-популістів, їхня популярність спирається на налагоджені механізми маніпуляції громадською думкою з боку ангажованих ЗМІ та під безпосереднім контролем державної влади. Хоча сучасні автократії є гнучкішими за своїх класичних попередників, вони не застраховані і від тих самих проблем, що класичні авторитарні режими: економічні і соціальні кризи; етнічні, релігійні та міжкультурні конфлікти; стагнація державної системи внаслідок відсутності повноцінної конкуренції і ротації еліт; обмеженість життєвого циклу автократичних диктатур роками життя лідера-автократів.

На наш погляд, подальшого дослідження потребує проблематика модифікації новітніх автократій та перспектив їх демократизації, зокрема – висвітлення основних чинників таких процесів.

Список використаної літератури

1. Fukuyama F. *The End of History and the Last Man*. N.Y. : The Free Press, 1992. 432 p.
2. Dahrendorf R. *Versuchungen der Unfreiheit (Die Intellektuellen in Zeiten der Prufung)*. Munchen : Erschienen, 2006. 240 s.
3. Автократы 21 века. *Голос Америки*. 05 июнь, 2009. URL: <https://www.golosameriki.com/a/a-33-2009-06-05-voa2/647263.html> (дата звернення: 26.01.2022).

4. Шимов Я. Бермудский треугольник посткоммунизма. Почему у России не вышла демократия. *Радио Свобода*. 9 июня 2021 г. URL: <https://www.svoboda.org/a/31297001.html> (дата звернення: 28.01.2022).
5. V-Dem (Varieties of Democracy). 2022. URL: <https://www.v-dem.net/> (дата звернення: 30.01.2022).
6. Guriev S., Treisman D. A Theory of Informational Autocracy (April, 3, 2019). URL: https://www.researchgate.net/publication/335016686_A_Theory_of_Informational_Autocracy (дата звернення: 31.01.2022).
7. Magyar B., Madlovics B. The Anatomy of Post-Communist Regimes: A Conceptual Framework. Budapest : CEU Press, 2020. URL: <https://www.postcommunistregimes.com/> (дата звернення: 27.01.2022).
8. Фисун А. Демократия, неопатримониализм и глобальные трансформации : монография. Харьков : Константа, 2006. 352 с.
9. Осветимська І. Деформації комунікації між державною владою та суспільством у Росії. *Ідеологія і політика*. 2021. № 2(18). С. 292–312. URL: <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2021/11/12.-UKR.-Osvetimskaaya-final.pdf> (дата звернення: 28.01.2022).
10. Пояркова Т., Плотницька І. Еволюція патрон-клієнтських стосунків у СРСР. *Ідеологія і політика*. 2019. № 3(14). С. 11–21. URL: <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2020/03/Full-Version-IPJ-2019-314.pdf#page=11> (дата звернення: 30.01.2022).
11. Почепцов Г. Постправада и новое поколение войны, или почему произошло возвращение пропаганды. Пси-фактор. 2017. URL: <https://psyfactor.org/psyops/postpravda23.htm> (дата звернення: 30.01.2022).
12. Вілбер К. Трамп і епоха постправади / пер. з англ. Київ : Terra Incognita, 2019. 136 с.
13. Ткач О. Згортання демократії як небезпека повернення до авторитаризму. *Political Studies*. 2021. № 2. С. 170–185. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/Tkach.pdf> (дата звернення: 30.01.2022).
14. Руснак Д. Авторитаризм vs демократія у протидії COVID-19. *Вокс Україна. Vox Ukraine*. 22 листопада 2021 р. URL: <https://voxukraine.org/avtorytaryzm-vs-demokratiya-u-protudyi-covid-19/> (дата звернення: 29.01.2022).
15. Гостенина В.И., Шилина С.А. Социальные технологии управленческого дискурса в системе отношений государства и общества. *Социально-гуманитарные знания*. 2012. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnye-tehnologii-upravlencheskogo-diskursa-v-sisteme-otnosheniy-gosudarstva-i-obshchestva/viewer> (дата звернення: 29.01.2022).

SOME COMMENTS ON THE DISCOURSE ON PROSPECTS AUTOCRATES OF THE PRESENT

Svitlana Bulbeniuk

*Borys Grinchenko Kyiv University,
Faculty of History and Philosophy,
Department of Political Science
Bulvarno-Kudriavska str., 18/2, 04053, Kyiv, Ukraine*

The article offers answers to the question “What are modern autocracies: another revenge of authoritarianism or a manifestation of the crisis of postmodern democracy?”. The author substantiates the view that the temptations of populism and the willingness of the average voter to believe in unsubstantiated promises of populist politicians, on the one hand, and the weakness of some democratic governments and politicians, manifested in concessions to modern authoritarian regimes, on the other key answers to the outlined question. Particular attention is paid to the phenomenon of information autocracies

(S. Guriev and D. Traisman), which are based more on the effect of populist leadership and manipulation of public opinion than on the use of repression and terror. This is the main difference between most modern autocracies and classical authoritarian regimes. The causes of the crisis of modern democracy are analyzed through the case study. Four models of two-way communication of mutual influences of state power and society are studied. Thus, the model of two-way asymmetric communication has in its nature a distorted communication interaction, as it is aimed at fulfilling the task of power to inspire the necessary settings and to establish these attitudes in the mass public consciousness. Its most typical form is misinformation. The second model is the model of one-way communication, which actually turns into a monologue of power. The most common forms of its implementation are propaganda and agitation. Pseudo-communication model, in turn, is expressed in a kind of “deafness” of both sides of the interaction – government and society, which completely distorts the exchange of information. The essence of the fourth – quasi-communication – model is the lack of desire to establish communication, when there is a purely formal approach to the need to establish communication interaction on both sides.

Key words: authoritarianism, autocracy, democracy, democratic transit, post-truth, populism, political communication.